

KATE FLEET, *European and Islamic trade in the early Ottoman State. The merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge University Press 1999, X-204 sayfa. Yayıncının: Cambridge Studies in Islamic Civilization adlı serisi içinde. A.VI. 450.

İtalya yarımadasında, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra oluşan devletlerin faaliyetleri, muhtelif aşamalarda incelenir ve bunlar arasında Şark (Levant) Ticareti denen faaliyete katan devletlerin girişimleri, bir asrı aşan bir zamandan beri siyasi, ekonomi, kültür, sanat tarihçileri tarafından hararetle tedkike açıktır. W. Heyd tarafından kaleme alınan Ortaçağda Doğu Ticaret Tarihi adlı muhallem eserin neşrinden sonra da bu konu sonsuz bir kaynak olarak ele alınır. En şaşalı kaynağa Venedik Cumhuriyeti ile Cenova Cumhuriyeti sahiptir. Bu küçük fakat başardığı işleri büyük devletlerin arşivleri bir efsâne halinde bu alana girenlerin zihinlerinde yer eder ve bir kere bulaşan da kolaylıkla kurtulamaz. Bu bir rastlantı değildir çünkü bu belgelerin yaratıcısı kişiler, kalıntılarının sonraki nesiller tarafından kullanılmasında ve bir süre sonra arşiv kavramının gelişmesi üzerine incelemekle tükenmeyecek bir varlığı intikal ettirmişlerdir. İtalya Birliği yaratıldıktan sonra da her bir şehir kendi arşivine sahip çıktı, yapıtları ilmi çalışmalar ülkelerine büyük bir değer kazandırması yanında ziyaret edenleri adeta bir mabede girmiş gibi huşu içinde çalışmalarını sağlar.

Cenova Cumhuriyeti de bu atılda büyük bir pay sahibidir. Gelişmesini başardıktan sonra gelir kaynaklarını geliştirmek için yarattığı güçlü gemiler aracılığı ile Akdeniz'de ve bir süre sonra Karadeniz'de küçük fakat hareketli faaliyet merkezleri kurdular, ve bu arada Ege Denizi de nasibini aldı, sahip oldukları adalarda devrin ilkel koşullarına rağmen hareketli bir ekonomi yarattılar. XIII. asırdan beri devam eden bu birikim Avrupa kıtası tarihi kadar Bizans ve sonra da Osmanlı için vazgeçilmez kaynaklardır. İtalyan araştırmacılar bu gurur dolu kaynaklarını ilmi çalışmaların gelişmesine orantılı olarak büyük külliyatlar halinde neşrederler. Bunlar arasında Türk tarihini de ilgilendiren değerli kalıntılar bulunmaktadır. Fakat nedense İtalya'da bu kayıtları inceleyecek Türk dostu araştırmacı yetişmemesi yanında Türkiye'den de bu arşivleri merak edecek araştırmacı yetişmediği gibi İtalya'daki neşriyata yakınlık bile gösterilmedi. Bu ilgisizliğin başında elbette ki dil sorunu gelir: Bir İtalyan için Türk dilini öğrenmek çok zordur ve hatta anlaşılmasız cümleler için 'Türkçe konuşma' diye bir tabir bulunur. Bunun karşısında da, Türkiye'de İtalyanca ancak turizm, hukuk ve biraz da ticaret ile ilgili kişiler tarafından öğrenildi ve bu arada Orta ve Yeni çağlar dönemi için Latince ve hatta Ortaçağ Latincesi gerekli bulunduğu gibi Bizans dönemi Yunancası'nın öğrenilmesi çok güçtür. Bu güçlüğü Avrupa kökenliler yenmek imtiyazını sahip bulunurlar, çünkü orta öğretim zamanında başlayan klâsik diller eğitiminden sonra yerleşen dil formasyonu bunlara kudretli bir kaynak bilgisi kazandırır ve bu sayede ilmi çalışmalarını sürdürürler.

Elimizdeki kitabı kaleme alan araştırmacı Türk tarihi hakkında yaratılmış Cenova kaynaklarını incelemiş ve çok önemli verileri kazandırmıştır. Bu çalışmasına giriştiği sırada kaleme aldığı 1387 tarihli Osmanlı-Cenova ahidnamesi metni, tarih metodu için mühim bir kılavuz olup, şimdi bunu kaynak dolu bir eserle tamamlamaktadır. Kitabın başlığı bile anlamlı olup daha ilk dönem Osmanlı Tarihi evresinde ticarî girişimlerin özelliklerine değinmiştir. Bu alanda da Venedik kaynakları daha önce büyük bir şansa sahip oldu ve bir Türk dostu olan çalışkan araştırmacı Elizabeth Zachariadou, Venedik kaynaklarına dayanarak Anadolu tarihi içinde ilk dönem Türk

ticaret tarihini inceleyen bir kitap kaleme almıştı. Şimdi elimizde bulunan bu kitap da Cenova arşivi içinde bulunan kayıtları haber verir ve ulaşılmaz çok zor kayıtları bize kazandırmaktadır.

Eser tek bölüm içinde, belgelere göre konuları işlemektedir. Tarihi geçmişi (s. 4-12) inceleyen kısım için klâsikleşmiş ana kitaplara istinad eder. Anadolu'nun geçirmiş bulunduğu badireler ve bir süre sonra Osmanlılar tarafından sağlanan Türk birliğinin geçirdiği evre için çağdaş kaynaklardan da bir takım aktarmalar yapılmıştır. Bunun içinde İslam Ansiklopedisi'nin İstanbul ve Leiden baskılarında bulunan maddelerin ihmali biraz tuhaf karşılanmakla beraber fazla bir eksiklik değildir. Cenova kayıtlarının esas metinleri yanında bu devlet üzerine çalışanların kitap ve makaleleri bunu fazlasıyla gidermektedir. En güçlü tarafı da, son zamanlarda çalışmalarda özel bir yer edinen kullanılan paralar ve bunun ticari ilişkilerindeki yeridir: Güçlü paralar piyasaya sürmekle tanınan küçük fakat sağlam ekonomi sahibi ülkelerin paraları, nüvizmatik alanda yapılan çalışmalar yanında siyasi tarih üzerinde çalışmak isteyenlerin de bazı kereler kullandıkları kayıtlar arasındadır. Araştırmacı bu becerisini sıraladığı bilgiler (s. 13-21) yapılan karşılaştırmalar sayesinde de önemli bir yol göstericilik yaratmaktadır (s. 142-155 arası). Cüretli bir sonucu da s. 134-141 arasında, ilk dönem Osmanlı ekonomisindeki Latin (Venedik ve Cenova) etkinliğidir. Batılı araştırmacıların büyük bir övgü ile bahsettikleri bu konuyu, araştırmacı tarih kaynakları ile birlikte değerlendirmektedir. Eserin esas kıymeti de, Cenova arşivinde ulaşılması çok güç olan noter kayıtlarındaki Türkler ile ilgili bilgileri, metni tamamen vererek yaptığı girişimdir. Zeyil kısmında bulunan 12 belgenin yayını, filolojik açıdan tahlil edilmiş ve bir de İngilizce özet (regesta) verilerek ilim âlemine sunulmuştur. Kanaatime göre kitabın bütün değeri burada yoğunlaşmaktadır.

Son zamanlarda tarihçilik alanında yaraulan en değerli eserlerden biri sayılan bu kitap Cenova ve Venedik kaynakları üzerinde çalışmaları için çok gururlu olan mütehassısların bunu nasıl hak ettiklerini ispat eder.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU